

Artykuły

Paweł Dyrduł

KONWERSJA POSTĘPOWANIA SĄDOWEGO W POSTĘPOWANIE ARBITRAŻOWE

W artykule autor poddaje analizie nowelizację Kodeksu postępowania cywilnego z 9.03.2023 r. w zakresie nowej instytucji, którą jest konwersja wszczętego postępowania sądowego w postępowanie przed sądem polubownym. Autor dokonuje szczegółowej charakterystyki nowelizacji, wskazując przy tym wątpliwości związane z jej przyjęciem i ryzykiem pozbawienia stron postępowania cywilnego prawa do sądu.

WPROWADZENIE

Procesowe prawo cywilne stanowi obecnie przedmiot zintensyfikowanych prac nowelizacyjnych w wielu zakresach. Projektowane i uchwalone zmiany nie ominęły również przepisów części piątej ustawy z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego¹, tj. postępowania przed sądem polubownym. Wchodząca w życie z dniem 1.07.2023 r. nowelizacja² zakłada wprowadzenie do polskiej procedury cywilnej nowego rozwiązania szczególnego umożliwiającego zamianę (konwersję) toczących się przed sądami powszechnymi postępowań cywilnych na postępowania arbitrażowe prowadzone przez sądy polubowne. Zmiany zakładają wprowadzenie do treści Kodeksu postępowania cywilnego art. 1161¹, który to umożliwiać ma stronom konwersję już wszczętego i toczącego się postępowania przed sądem powszechnym na postępowanie przed sądem polubownym.

Projektując art. 1161¹ k.p.c., ustawodawca kierował się zamiarem uproszczenia obowiązujących procedur, które to w konsekwencji mają przełożyć się

¹ Dz.U. z 2023 r. poz. 852, dalej: k.p.c.

² Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 614). Dalej określana również jako: ustawa nowelizująca.

na odciążenie sądów powszechnych i skrócenie czasu trwania postępowań³. Prognozuje się przy tym, że pierwsze efekty tychże zmian będą możliwe do zaobserwowania po upływie trzech lat od wejścia w życie nowelizacji⁴. Dalej idącą ideą nowelizacji jest zachęcenie stron, nie tylko na etapie przedsądowym, ale również, gdy spór zawisł już przed sądem powszechnym, do rozważenia i skorzystania z alternatywnych, polubownych metod rozwiązywania sporów, a w tym przypadku z sądów polubownych (arbitrażowych)⁵. Przyznając stronom możliwość konwersji postępowania, ustawodawca wskazuje, że dysponentami sprawy zawisłej przed sądem są tylko i wyłącznie strony postępowania. W związku z czym powinny mieć one możliwość wyboru sposobu rozwiązania sporu do czasu prawomocnego rozpoznania sprawy przez sąd⁶.

ZAPIS NA SĄD POLUBOWNY W MYŚL ART. 1161¹ K.P.C.

Nowo dodany art. 1161¹ k.p.c. dopuszcza możliwość dokonania przez strony postępowania w sprawie już zawisłej przed sądem powszechnym konwersji tegoż postępowania i przeniesienia sporu do rozstrzygnięcia przed sądem arbitrażowym. Założeniem ustawodawcy jest przyznanie stronom postępowania swobody co do wyboru sposobu rozwiązania sporu również po wszczęciu postępowania sądowego.

Dopuszczając możliwość konwersji postępowania sądowego w arbitrażowe, ustawodawca wskazuje terminy, w których strony postępowania mogą podjąć przedmiotową decyzję. Po pierwsze, strony mogą dokonać konwersji w sprawie już zawisłej, tj. w sprawie, w której pozew lub wniosek zostały skutecznie złożone, a następnie jego odpis doręczono drugiej stronie (art. 192 k.p.c.). Po drugie, ustawodawca upoważnia strony do podjęcia decyzji w przedmiocie konwersji aż do momentu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Posługując się takim granicznym terminem (prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy), ustawodawca dopuszcza możliwość dokonania konwersji postępowania sądowego w arbitrażowe w każdym jego stadium zarówno w postępowaniu przed sądem pierwszej, jak i drugiej instancji.

Chcąc skorzystać z instytucji konwersji, strony zobligowane są do dokonania tzw. zapisu na sąd polubowny, czyli *de iure* zawarcia umowy, w której wskażą przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór poddają pod rozstrzygnięcie sądu arbitrażowego⁷. Dopiero prawnie skuteczny zapis na sąd polubowny może skutkować konwersją postępowania. Nadmienić przy tym należy, że

³ Uzasadnienie projektu ustawy, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 1.

⁴ <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12350804/12812717/12812718/dokument519312.pdf>, s. 19 (dostęp: 8.06.2023 r.).

⁵ Uzasadnienie projektu ustawy, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 71.

⁶ Uzasadnienie projektu ustawy, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 71.

⁷ Tak też M. Salamonowicz (w:) *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019, s. 549 i n.

ustawodawca nie stawia zapisowi na sąd polubowny z art. 1161¹ k.p.c. dodatkowych wymagań względem wymagań przewidzianych dotychczas w Kodeksie dla zapisu na sąd polubowny. W związku z tym dla zapisu na sąd polubowny w sprawie zawisłej należy stosować ogólne postanowienia w tym zakresie, tj. art. 1157, 1161, 1162, 1163, 1164 oraz 1164¹ k.p.c.

Zgodnie z treścią art. 1161 § 1 k.p.c. zapis na sąd polubowny przybiera postać umowy. Należy zatem stwierdzić, że skuteczne dokonanie zapisu na sąd polubowny będzie miało miejsce w momencie złożenia dwóch zgodnych w swej treści oświadczeń woli (osiągnięcie konsensusu)⁸. Zapis na sąd polubowny powinien być sporządzony na piśmie⁹. Przyjmuje się, że forma zapisu została spełniona również wtedy, gdy zapis zamieszczony został w wymienionych między stronami pismach lub oświadczeniach złożonych za pomocą środków porozumiewania się na odległość, które pozwalają utrwalić ich treść. Niemniej jednak, gdy zapis na sąd polubowny ma dotyczyć sporu pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem lub pomiędzy pracodawcą a pracownikiem, wówczas zapis na sąd polubowny będzie musiał być dokonany w formie pisemnej¹⁰.

Powołanie się w umowie na dokument zawierający postanowienie o poddaniu sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego spełnia wymagania dotyczące formy zapisu na sąd polubowny, jeżeli umowa ta jest sporządzona na piśmie, a to powołanie się jest tego rodzaju, że czyni zapis częścią składową umowy¹¹.

Ustawodawca w treści Kodeksu postępowania cywilnego przesądził o obligatoryjnej, minimalnej treści zapisu na sąd polubowny. Zgodnie z redakcją art. 1161 § 1 k.p.c. zapis na sąd polubowny musi obejmować przynajmniej przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął lub może wyniknąć. W doktrynie podkreśla się, że o ile Kodeks postępowania cywilnego nie precyzuje wymogu wyrażności postanowień zapisu na sąd polubowny, o tyle treść każdej takiej umowy powinna być jednoznaczna, kategoryczna i wskazująca na chęć poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego¹². Nie jest zatem możliwe zawarcie zapisu (umowy) na sąd polubowny w sposób dorozumiany¹³. Podkreślić przy tym należy, że spór objęty zapisem na sąd polubowny może być tylko sporem o prawo, a nie o fakty¹⁴. Zakres spraw rozstrzyganych przez sąd

⁸ Za: Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015, s. 297–298.

⁹ Zob. art. 1162 § 1 k.p.c.

¹⁰ Zob. art. 1164 oraz art. 1164¹ § 1 zd. 2 k.p.c.

¹¹ Zob. art. 1162 § 2 k.p.c.

¹² Tak m.in. A. Budniak, *Treść zapisu na sąd polubowny w świetle przepisów polskiego i niemieckiego postępowania cywilnego – wybrane zagadnienia*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2009/3(7), s. 18; R. Morek, *Mediacja i arbitraż. Art. 183¹–183¹⁵, 1154–1217 k.p.c. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 133.

¹³ R. Kulski, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2006, s. 214.

¹⁴ J. Paszkowski (w:) T. Szancilo, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 459–1217, Warszawa 2023, Legalis/el., komentarz do art. 1161, nb 4.

polubowny również podlega ograniczeniom zgodnie z treścią art. 1157 k.p.c. Zdatność arbitrażową mają spory o prawa majątkowe, z wyjątkiem spraw o alimenty, a także spory o prawa niemajątkowe, jeżeli mogą one być przedmiotem ugody sądowej.

Poza wymaganą przez art. 1161 § 1 k.p.c. treścią obligatoryjną zapis na sąd polubowny może być dodatkowo poszerzony przez strony o elementy fakultatywne. Ich istota sprowadza się do uzgodnienia zasad postępowania przed sądem arbitrażowym, w szczególności liczebności i składu personalnego arbitrów, miejsca i języka postępowania, sposobów doręczenia pism pomiędzy stronami¹⁵.

Redakcja art. 1161 § 1 k.p.c. wskazuje na dwa rodzaje sporów, co do których można dokonać zapisu na sąd polubowny. Pierwszy z nich dotyczy sporów, które powstały (*post litem natam*). Drugi ma za przedmiot spory mogące dopiero wyniknąć w przyszłości, które w momencie konstruowania zapisu na sąd polubowny są konkretyzowane jedynie poprzez wskazania stosunku prawnego, z którego mogą wyniknąć (*ante litem natam*)¹⁶. Zapis na sąd polubowny co do sporu już istniejącego nazywa się w doktrynie kompromisem¹⁷. W przypadku sporu mogącego powstać w przyszłości zapis na sąd polubowny przyjmuje postać klauzuli kontraktowej zamieszczonej w umowie materialnoprawnej albo w odrębnej umowie z nią związanej (klauzula kompromisarska lub inaczej klauzula arbitrażowa)¹⁸. W polskim systemie prawnym nie występuje uprzywilejowanie którejkolwiek z form zapisu na sąd polubowny. Obie formy traktowane są równorzędnie¹⁹. Zasadą jest przyznanie stronom swobody wyboru formy zapisu. Niemniej jednak Kodeks postępowania cywilnego przewiduje dwa ograniczenia od wskazanej zasady. W sporach z zakresu prawa pracy²⁰ oraz w sporach wynikających z umów, którą stroną jest konsument²¹, zapis na sąd polubowny może nastąpić dopiero po powstaniu sporu, czyli *de iure* musi on przyjąć formę kompromisu.

Konwersja postępowania sądowego w postępowanie polubowne wymusza zawarcie zapisu na sąd polubowny w formie kompromisu. Przesądza o tym bowiem istota konwersji, która ma za przedmiot postępowanie już istniejące, a więc spór, który już powstał. Zakres spraw podlegających konwersji będzie

¹⁵ K. Flaga-Gieruszyńska, *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism sądowych i procesowych z przykładowymi stanami faktycznymi, linie orzecznicze, koszty sądowe*, Warszawa 2022, s. 980 i n.

¹⁶ R. Kulski, *Umowy procesowe...*, s. 215.

¹⁷ A. Budniak, *Treść zapisu...*, s. 20.

¹⁸ R. Morek, *Mediacja i arbitraż...*, s. 127.

¹⁹ M. Tomaszewski (w:) *System Prawa Handlowego*, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015, s. 273.

²⁰ Zob. art. 1164 k.p.c.

²¹ Zob. art. 1161¹ § 1 k.p.c.

zatem tożsamy z zakresem przedmiotowym sporów wyszczególnionych w redakcji art. 1157 k.p.c.

Dokonany przez strony w formie kompromisu zapis konwertujący postępowanie sądowe w arbitrażowe, poza elementami obligatoryjnymi wskazanymi w treści art. 1161 § 1 k.p.c., nie może naruszać zasady równości stron. Zgodnie z treścią art. 1161 § 2 k.p.c. za bezskuteczne zostaną uznane postanowienia zapisu na sąd polubowny, które naruszą wspomnianą zasadę. Ustawodawca nie zdecydował się przy tym na opracowanie katalogu okoliczności, postanowień, które zasadę równości stron mogłyby naruszyć. Wskazuje jedynie przykładowo na przyznanie tylko jednej ze stron uprawnienia do wytoczenia powództwa przed sądem polubownym. Trafne jest w tym zakresie stanowisko Sądu Apelacyjnego w Warszawie w wyroku z 12.05.2017 r. wskazujące, że naruszenie zasady równości stron może mieć miejsce zarówno w zakresie elementów obligatoryjnych, jak i fakultatywnych dokonanego zapisu na sąd polubowny²². W związku z tym naruszenie zasady równości stron może mieć miejsce również w zakresie przyznania tylko jednej z nich większych uprawnień przy powołaniu arbitrów sądu polubownego²³.

Podsumowując należy stwierdzić, że w razie zdecydowania się na konwersję toczącego się postępowania sądowego w arbitrażowe strony będą zobligowane do dokonania zapisu (zawarcia umowy) do czasu prawomocnego zakończenia postępowania sądowego. Dokonany zapis będzie przyjmował formę kompromisu. Czyniąc zadość wymaganiom art. 1161 § 1 i § 2 k.p.c., strony, dokonując zapisu, będą zobligowane wskazać przedmiot sporu lub stosunek prawny, z którego spór wyniknął i jest przedmiotem postępowania przed sądem powszechnym. Zapis ten nie będzie mógł również naruszać zasady równości stron. Zawierany zapis będzie musiał czynić zadość co do formy wskazanej w treści art. 1162 § 1 i § 2 k.p.c., chyba że konwertowane postępowanie dotyczyć będzie sporu pomiędzy przedsiębiorcą a konsumentem lub pomiędzy pracodawcą a pracownikiem. Wówczas zapis (kompromis) na sąd polubowny będzie musiał być dokonany w formie pisemnej²⁴.

KONWERSJA POSTĘPOWANIA

Zapis na sąd polubowny sporządzony i zawarty przez strony w sprawie zawisłej przed sądem powszechnym podlega kontroli przez sąd, w którym toczy się postępowanie sądowe będące przedmiotem zapisu. Dokonywana kontrola

²² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie – I Wydział Cywilny z 12.05.2017 r. (I ACa 340/16). Odmiennie zob. np. postanowienie SN – Izba Cywilna z 19.10.2012 r. (V CSK 503/11).

²³ Zob. art. 1169 § 3 k.p.c. Tak też K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2022, Legalis/el., komentarz do art. 1161, nb 4.

²⁴ Zob. art. 1164 oraz art. 1164¹ § 1 zd. 2 k.p.c.

obejmować ma spełnienie przez zapis wymogów obligatoryjnych i formalnych, tj. pod względem ważności i skuteczności²⁵. Wraz z zawarciem zapisu na sąd polubowny strony składają bowiem sądowi zgodny wniosek o umorzenie toczącego się postępowania. Podkreślić należy, że pomiędzy zawarciem zapisu na sąd polubowny a umorzeniem postępowania nie ma swoistego automatyzmu. Sam zapis na sąd polubowny nie przesądza o umorzeniu postępowania. W celu umorzenia strony muszą złożyć zgodny wniosek w tym przedmiocie. Sąd, działając w oparciu o art. 1161¹ § 2 k.p.c., umorzy toczące się postępowanie, chyba że dokonana kontrola zapisu i okoliczności sprawy wskażą, że umorzenie byłoby sprzeczne z prawem, zasadami współżycia społecznego lub zmierzałoby do obejścia prawa.

Zakładając ważność skuteczności dokonanego zapisu oraz brak materializacji przesłanek negatywnych wynikających z redakcji art. 1161¹ § 2 k.p.c., sąd powszechny powinien umorzyć toczące się przed nim postępowanie. W dalszym etapie, dzięki dokonanej konwersji, spór będzie podlegał rozpoznaniu przez sąd polubowny. Z uwagi jednak na graniczny termin dokonania konwersji, tj. aż do momentu prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy przez sąd, problematyczne jawi się porozumienie stron postępowania w przedmiocie wykorzystania i uznawania ich stanowisk, materiału dowodowego, które miały miejsce przed sądem powszechnym, a które teraz mogą być materiałem w postępowaniu przed sądem arbitrażowym. O ile podjęcie przez strony decyzji o konwersji postępowania na początku postępowania przed sądem pierwszej instancji nie powinno generować nadmiernych trudności i sporów, o tyle podjęcie takiej decyzji na etapie postępowania odwoławczego²⁶ rodzi konieczność podjęcia decyzji co do zgromadzonego w każdej instancji materiału procesowego. Truizmem jest bowiem twierdzenie, że im bardziej będzie zaawansowane postępowanie przed sądem powszechnym, tym większa liczba kwestii dotyczących konwersji powinna podlegać uzgodnieniu między stronami. Oczywiście strony nie muszą uzgadniać żadnych kwestii i zdać się w tej materii na sąd polubowny, tj. postępowanie prowadzone zgodnie z regulaminem sądu arbitrażowego.

W celu ochrony interesów stron konwertowanego postępowania interesującym i doniosłym praktycznie rozwiązaniem jest proponowany przez K. Paczuską-Tokarską i A. Tujakowską protokół konwersji²⁷. Przez protokół konwersji

²⁵ P. Sławicki, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.9.2022 r. w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2022/4, s. 48.

²⁶ W doktrynie również wskazuje się, że pozostawienie przez ustawodawcę w redakcji art. 1161¹ § 1 k.p.c. możliwości konwersji aż do prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy zakłada dopuszczalność konwersji również w postępowaniu odwoławczym. Tak też J. Gołaczyński, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.3.023 r. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023, s. 496–497.

²⁷ K. Paczulska-Tokarska, A. Tujakowska, *Konwersja postępowania sądowego na postępowanie arbitrażowe – protokół konwersji*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2023/1, s. 44 i n.

autorki rozumieją dokument obejmujący szczegółowe zasady przeniesienia i dalszego prowadzenia przekonwertowanego postępowania²⁸. Zasadność do-
określenia zasad dalszego prowadzenia przekonwertowanego postępowania
wynika przede wszystkim z faktu, że sąd arbitrażowy nie jest związany przepi-
sami o postępowaniu przed sądem powszechnym i w razie braku uzgodnienia
stron może prowadzić postępowanie w sposób, jaki uzna za właściwy²⁹. Re-
dakcja art. 1184 § 2 zd. 1 k.p.c. dopuszcza jednak możliwość wpływania przez
strony na sposób postępowania przed sądem polubownym. Instrumentem
tym może być właśnie protokół konwersji, dzięki któremu strony będą mogły
co do zasady swobodnie ukształtować przebieg postępowania arbitrażowego.
Swoboda stron w kształtowaniu przebiegu postępowania ograniczona jest tylko
i wyłącznie przez przepisy bezwzględnie obowiązujące³⁰. Przychylając się do
poglądów K. Paczulskiej-Tokarskiej i A. Tujakowskiej, należy wskazać najistot-
niejsze z punktu widzenia prowadzenia przekonwertowanego postępowania
elementy, które powinny znaleźć się w przygotowanym i podpisanym przez
strony protokole konwersji. Należą do nich³¹:

- miejsce prowadzenia arbitrażu, tj. wskazanie miasta, kraju, co jest istotne zwłaszcza w arbitrażu międzynarodowym, ponieważ przesądzi o jurysdykcji krajowej sądów powszechnych w postępowaniach postarbitrażowych, a w konsekwencji właściwym prawie procesowym,
- wskazanie, czy przekonwertowane postępowanie ma się toczyć zgodnie z regulaminem wybranej instytucji arbitrażowej, czy *ad hoc*,
- ustalenie składu osobowego i liczbowego sądu arbitrażowego,
- doprecyzowanie szczegółowych zasad postępowania arbitrażowego, w tym rozwiązań dotyczących materiału procesowego zgromadzonego w postępowaniu przed sądem powszechnym, tj. ustalenie zasad wymiany nowych pism procesowych i zgłaszania wniosków dowodowych, przesądzenie o zachowaniu i uznaniu dotychczasowego materiału procesowego lub rezygnacji z niego, uznanie lub rezygnacja ze sporządzonych w sprawie opinii biegłych, podjęcie decyzji co do zeznań ewentualnych świadków i terminów przesłuchań,
- doprecyzowanie zasad ponoszenia i rozliczenia kosztów postępowania arbitrażowego, tj. kosztów zastępstwa procesowego, biegłych, tłumaczy,

²⁸ K. Paczulska-Tokarska, A. Tujakowska, *Konwersja postępowania...*, s. 44.

²⁹ Zob. art. 1184 § 2 k.p.c.

³⁰ Przepisami bezwzględnie obowiązującymi mającymi zastosowanie w przekonwertowanym postępowaniu niewątpliwie są: art. 1169 § 3, art. 1176 § 2, art. 1180 § 3, art. 1183, art. 1189 § 2 i § 3, art. 1190 § 2, art. 1193 k.p.c.

³¹ Szczegółowy katalog wraz z szerokim wyjaśnieniem poszczególnych elementów zawiera opracowanie K. Paczulskiej-Tokarskiej, A. Tujakowskiej, *Konwersja postępowania...*, s. 45–47.

stawiennictwa świadków oraz która ze stron zobligowana jest ponieść opłaty arbitrażowe,

- ewentualne wprowadzenie zasady dwuinstancyjności postępowania arbitrażowego w myśl art. 1205 § 2 k.p.c.

Skutecznie dokonana konwersja postępowania sądowego na arbitrażowe może przyczynić się do przyspieszenia zakończenia sporu. Za powyższym przemawia przede wszystkim możliwość szybkiego wyznaczenia przez strony terminu rozprawy i koncentracji na niej całego materiału dowodowego, co nie jest możliwe w przypadku postępowania przed sądem powszechnym, gdzie termin i długość rozprawy uzależnione są przede wszystkim od obciążenia sędzię i możliwości technicznych danego sądu³².

W końcu konwersja postępowania sądowego w postępowanie arbitrażowe skutkować będzie zwrotem na rzecz powoda 3/4 uiszczonych opłat sądowej. Ustawa nowelizująca zakłada dodanie w treści ustawy z 28.07.2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych³³ w art. 79 ust. 1 pkt 2 lit. aa warunkującej zwrot wskazanej wartości opłaty sądowej w razie umorzenia postępowania na zgodny wniosek stron przed sądem pierwszej instancji, w następstwie zawarcia przez strony zapisu na sąd polubowny.

SKUTKI KONWERSJI W KONTEKŚCIE PRAWA DO SĄDU

Pomimo akcentowanych przez ustawodawcę zalet konwersji, tj. obniżenia kosztów postępowania, zwiększenia szybkości rozpatrywanych sporów, obciążenia sądów powszechnych, przyjęta nowelizacja skłania również ku kilku istotnym wątpliwościom.

Źródłem tych wątpliwości jest nowo dodany do treści Kodeksu postępowania cywilnego art 1161 § 1¹, który w swej treści zakłada odrzucenie przez sąd z urzędu pozwu lub wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego, jeżeli dotyczy on sporu, który był przedmiotem konwersji w postępowanie arbitrażowe. Zdaniem projektodawcy przewidziana w art. 1161 § 1¹ k.p.c. sankcja odrzucenia pozwu ma mobilizować strony do przemyślenia decyzji w przedmiocie konwersji. W związku z tym, w ślad za uzasadnieniem ustawy nowelizującej, jeżeli rozstrzygnięcie sądu polubownego nie będzie dla stron satysfakcjonujące, to nie będą one mogły ponownie wszcząć postępowania przed sądem powszechnym w tej sprawie³⁴.

³² Za: K. Paczulska-Tokarska, A. Tujakowska, *Konwersja postępowania...*, s. 46.

³³ Dz.U. z 2023 r. poz. 289.

³⁴ Uzasadnienie projektu ustawy, Sejm IX kadencji, druk sejmowy nr 2650, s. 72.

Można podzielić argumentację projektodawcy skutkującą niedopuszczalnością ponownej drogi sądowej w przypadku niezadowolenia stron z rozstrzygnięcia sądu polubownego. Niemniej jednak w praktyce może dojść do sytuacji, w których wyrok sądu polubownego w ogóle nie zostanie wydany lub sąd powszechny odmówi jego uznania lub stwierdzenia wykonalności.

Pierwszym problemem, który podlega przemyśleniu, jest zakres związania sądu polubownego rozstrzygnięciem sądu powszechnego w przedmiocie ważności i skuteczności zapisu na sąd polubowny, czyli *de facto* w przedmiocie konwersji postępowania. Trafnie zauważa K. Gortad, że ustawa nowelizująca w żaden sposób nie reguluje kwestii związania sądu polubownego oceną dokonaną przez sąd powszechny³⁵. Z analogii do zapisu na sąd polubowny w formie klauzuli arbitrażowej i podniesienia zarzutu z tego tytułu w postępowaniu przed sądem powszechnym w myśl art. 1165 § 1 i § 2 k.p.c., gdzie sąd polubowny nie jest związany rozstrzygnięciem sądu powszechnego, należy stwierdzić, że nie będzie on również związany rozstrzygnięciem w przedmiocie zapisu kompromisowego w sprawie zawisłej³⁶. W związku z czym możliwe jest rozstrzygnięcie sądu polubownego w oparciu o treść art. 1180 § 1 k.p.c., tj. w przedmiocie swojej własności, istnienia, ważności albo skuteczności poczynionego przez strony zapisu na sąd polubowny w sprawie zawisłej. Redakcja art. 1161 § 2 k.p.c. nie wyłącza bowiem stosowania art. 1180 § 1 k.p.c. Dokonana przez sąd polubowny ocena zapisu w sprawie zawisłej będzie zatem oceną autonomiczną, niezależną od oceny dokonanej przez sąd powszechny. W związku z czym należy mieć na względzie sytuację, w której sąd polubowny uzna zawarty przez strony zapis w sprawie zawisłej za nieważny lub bezskuteczny pomimo uprzedniej pozytywnej oceny dokonanej przez sąd powszechny³⁷. W takim stanie faktycznym, z uwagi na treść art. 1165 § 1 k.p.c., niedopuszczalne będzie ponownie wniesienie sprawy do sądu powszechnego, ponieważ z urzędu będzie to powodować odrzucenie pozwu lub wniosku. Utrzymanie takiego stanu rzeczy może w konsekwencji doprowadzić do pozbawienia powoda lub wnioskodawcy jakiegokolwiek procedury dochodzenia swoich roszczeń.

Rozwiązaniem powyższego problemu byłoby niewątpliwie przewidzenie powyższej sytuacji i uregulowanie jej w drodze wyjątku w treści art. 1165 § 2 k.p.c., analogicznie jak zostało to uczynione w przypadku uznania przez sąd polubowny braku swej własności lub nieważności, bezskuteczności, niewykonalności, utraty mocy zapisu na sąd polubowny poczynionego w stosunku do sprawy niezawisłej (nieprzekonwertowanej). W związku z czym postulować należy poszerzenie zakresu przedmiotowego normy wynikającej z treści art. 1165

³⁵ K. Gortad, *Konwersja postępowania przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2022/3, s. 49 i n.

³⁶ K. Gortad, *Konwersja postępowania...*, s. 49.

³⁷ K. Gortad, *Konwersja postępowania...*, s. 49.

§ 2 k.p.c. również o treść § 1¹ przedmiotowego artykułu. Dzięki powyższemu powód lub wnioskodawca nie zostaną pozbawieni procesowej możliwości dochodzenia swoich roszczeń.

Kolejnym, nie mniej istotnym problemem, który również powinien podlegać weryfikacji, jest sytuacja, w której sąd polubowny wydaje wyrok³⁸ lub umarza postępowanie wskutek ugody zawartej przez strony³⁹. Aby nadać wyrokowi sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej moc prawną na równi z wyrokiem sądu powszechnego lub ugodą zawartą przed sądem powszechnym, konieczne jest ich uznanie albo stwierdzenie ich wykonalności przez sąd powszechny⁴⁰. Pojawia się jednak wątpliwość, co w sytuacji, gdy właściwy sąd apelacyjny odmówi uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody zawartej przed sądem polubownym. Właściwy sąd apelacyjny władny jest dokonać odmowy uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku lub ugody zawartej przed sądem polubownym w oparciu o przesłanki negatywne wskazane w treści art. 1214 § 3 pkt 1–3 k.p.c., którymi są: brak możliwości poddania sporu pod rozstrzygnięcie sądu polubownego, sytuacja, w której uznanie lub wykonanie wyroku lub ugody zawartej przed sądem polubownym byłoby sprzeczne z podstawowymi zasadami porządku prawnego Rzeczypospolitej Polskiej (klauzula porządku publicznego), wyrok lub ugoda podlegające uznaniu lub wykonaniu pozbawiają konsumenta ochrony przyznanej mu bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, zarówno dla umowy, jak i prawa właściwego konsumenta. Warto przy tym podkreślić, że katalog przesłanek negatywnych nie jest katalogiem zamkniętym⁴¹.

W związku z odmową sądu apelacyjnego uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej wydanych jako efekt przekonwertowanego postępowania powód zostaje pozbawiony możliwości dochodzenia swoich roszczeń na powtórnej drodze sądowej. Jediną możliwością ochrony jego praw pozostaje zażalenie do innego składu sądu apelacyjnego⁴². Niemniej jednak rozwiązanie to jest aktualnie przedmiotem krytyki w doktrynie jako dekompozycja modelowej spójności przepisów o apelacji, która może powodować niepotrzebne trudności w stosowaniu tych przepisów do spraw rozpoznawanych na podstawie art. 1214 § 4 k.p.c.⁴³

Również i w tym zakresie pod ocenę należy poddać zasadność i możliwość wniesienia pozwu lub wniosku do sądu powszechnego. Niewątpliwie w obec-

³⁸ Zob. art. 1197 k.p.c.

³⁹ Zob. art. 1196 k.p.c.

⁴⁰ Zob. art. 1212 § 1 k.p.c.

⁴¹ K. Górski (w:) T. Szanciło, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 459–1217, Warszawa 2023, Legalis/el., komentarz do art. 1214, nb 4.

⁴² Zob. art. 1214 § 4 k.p.c.

⁴³ K. Górski (w:) T. Szanciło, *Kodeks...*, komentarz do art. 1213¹, nb 5.

nym stanie prawnym skutkiem powyższej aktywności będzie odrzucenie z urzędu. Niemniej jednak, dążąc do ochrony interesów powoda lub wnioskodawcy, należy rozważyć dopuszczenie przekonwertowanej sprawy do ponownego rozpoznania przez sąd powszechny poprzez zainicjowanie nowego postępowania. Niewątpliwie odmowa uznania albo stwierdzenia wykonalności wyroku sądu polubownego lub ugody przed nim zawartej przez sąd apelacyjny i niepowodzenie postępowania zażaleniowego w tym przedmiocie pozbawi stronę możliwości dochodzenia swoich roszczeń.

PODSUMOWANIE

Przygotowana przez projektodawcę nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego w zakresie możliwości dokonania konwersji postępowania sądowego w postępowanie przed sądem polubownym w obecnym stanie jest trudna do oceny. Cel, który projektodawca chciał osiągnąć, tj. odciążenie sądów powszechnych i zwiększenie szybkości prowadzonych postępowań, może nie zostać zrealizowany z uwagi na daleko idące ryzyko skorzystania z nowo uchwalonej instytucji konwersji. Niewątpliwie treść art. 1165 § 1¹ k.p.c. w obecnym brzmieniu będzie stanowić poważną przeszkodę w zwiększeniu popularności tej instytucji. Trudno bowiem sobie wyobrazić przychylność stron do skorzystania z postępowania arbitrażowego, gdy jednocześnie nieodwołalnie pozbawia się je możliwości dochodzenia swoich roszczeń w postępowaniu sądowym. W projektowanym rozwiązaniu ustawodawca – zdaje się – zakłada, po pierwsze, że uznany przez sąd powszechny zapis na sąd polubowny w sprawie zawisłej będzie wiążący dla sądu polubownego, a po drugie – nieomylność sądów polubownych. Oba te założenia wymagają falsyfikacji *ab initio*.

Zgodzić się należy, że umożliwienie stronom postępowania konwersji sprawy zawisłej przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym może mieć pozytywny skutek i cieszyć się popularnością, ale pod warunkiem, że jednocześnie nie pozbawia się stron prawa do sądu powszechnego. W związku z czym aktualnie proponowane i przyjęte rozwiązania wymagają dalszej rewizji, w szczególności w zakresie okoliczności uzasadniających odrzucenie pozwu lub wniosku z urzędu w przypadku ponownego wniesienia do sądu powszechnego sprawy przekonwertowanej.

ABSTRACT

mgr Paweł Dyrduł

The author is an assistant lecturer at the Department of Civil, Business and Private International Law at the Cracow University of Economics and a trainee attorney at law (Cracow Bar Association of Attorneys at Law).

Conversion of court proceedings into arbitral proceedings

The author analyses the amendments to the Code of Civil Procedure adopted on 9 March 2023 with regard to a new legal institution, i.e., conversion of pending court proceedings into proceedings before an arbitration tribunal. The author characterizes in detail the amendments, while at the same time pointing out the doubts related to their adoption and the risk of depriving the parties to civil proceedings of their right to a fair trial.

Keywords: *civil procedure, arbitration, arbitration tribunal, arbitration clause, conversion of proceedings, discontinuance of proceedings*

mgr Paweł Dyrduł

Autor jest asystentem w Katedrze Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie i aplikantem radcowskim (Okręgowa Izba Radców Prawnych w Krakowie).

ORCID: 0000-0002-9589-1955; e-mail: dyrdulp@uek.krakow.pl

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

Budniak Aleksandra, *Treść zapisu na sąd polubowny w świetle przepisów polskiego i niemieckiego postępowania cywilnego – wybrane zagadnienia*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2009/3(7)

Flaga-Gieruszyńska Kinga, *Postępowanie cywilne. Komentarz praktyczny dla sędziów i pełnomocników procesowych. Wzory pism sądowych i procesowych z przykładowymi stanami faktycznymi, linie orzecznicze, koszty sądowe*, Warszawa 2022

Gołaczyński Jacek, *Kodeks postępowania cywilnego. Nowelizacja z 9.03.2023 r. Komentarz. Linia orzecznicza*, Warszawa 2023

Gortad Konrad, *Konwersja postępowania przed sądem powszechnym w postępowanie przed sądem polubownym*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2022/3

Kulski Robert, *Umowy procesowe w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2006

Morek Rafał, *Mediacja i arbitraż. Art. 183¹–183¹⁵, 1154–1217 k.p.c. Komentarz*, Warszawa 2006

Paczulski-Katarska Katarzyna, Tujakowska Anna, *Konwersja postępowania sądowego na postępowanie arbitrażowe – protokół konwersji*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2023/1

Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015

Rzewuski Maciej, *Postępowanie cywilne*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2019

Sławicki Piotr, *Uwagi do projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw z 27.09.2022 r. w zakresie polubownych metod rozwiązywania sporów*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2022/4

System Prawa Handlowego, t. 8, *Arbitraż handlowy*, red. A. Szumański, Warszawa 2015

Szanciło Tomasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 459–1217, Warszawa 2023

Zieliński Andrzej, Flaga-Gieruszyńska Kinga, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2022